

УДК 930.1:[355:61]«1941/1945»

© **Володимир СІРОПОЛ**

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМ МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬК У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ (1941 – 1945 РОКІВ)

Систематизовано основні публікації, що виходили на шпальтах «Военно-медцинского журналу», присвячені проблематиці медичного забезпечення за час функціонування журналу від 1941 до 2012 рр., проведено їхню бібліографічну систематизацію; проаналізовано наукові дискусії учених на сторінках часопису; розглянуто еволюцію поглядів у межах проблем радянської військової медицини 1941 – 1945 рр.; визначено найбільш пріоритетні напрями в дослідженнях на шпальтах видання; простежено тенденції розвитку радянської та сучасної історіографії на сторінках «Военно-медцинского журналу» на різних етапах його виходу у світ.

Ключові слова: *Червона армія, Велика Вітчизняна війна, історіографія, військова медицина, медичне забезпечення, «Военно-медцинский журнал», епідеміологія, польова хірургія, польова терапія, санітарія.*

Історіографія Другої світової та Великої Вітчизняної війн давно сформувалася як самостійний напрям історичної науки. Проблематика війни в науковій літературі досить багатопланова, однак в її тематичному розмаїтті осібне місце посідають бойові дії радянських Збройних сил у 1941 – 1945 рр. та чинники, що забезпечили кінцеву перемогу над нацизмом і фашизмом. Одним із таких факторів стала діяльність різноманітних тилових структур, у тому числі медико-санітарних. Належне медичне забезпечення діючої армії вважалося запорукою боєздатності, засобом збереження особового складу, підтримання його бойового духу й морально-психологічної стійкості. Медикам за роки Великої Вітчизняної війни вдалося повернути до лав Червоної армії, ВПС і ВМФ 72,3 % поранених і 90,6 % хворих військовослужбовців [26, 494].

Формування, становлення та розвиток системи медичного забезпечення в діючій армії в роки Великої Вітчизняної війни відбувалися під безпосереднім керівництвом провідних та висококваліфікованих спеціалістів СРСР і за активної участі десятків тисяч практичних лікарів різного профілю. У післявоєнні роки перед медичною службою Збройних сил СРСР постали нові завдання. У їхньому вирішенні та поступі військово-медичної науки велике значення мав досвід, накопичений у

період війни. Він виявився надзвичайно цінним і важливим для подальшого розвитку теорії медичного забезпечення, вироблення оптимальних форм та методів роботи медичної служби в умовах бойової обстановки. Провідна роль у цьому належить самим медикам, учасникам подій 1941 – 1945 рр., які ще в роки війни та повоєнні десятиліття створили цілий пласт літератури. Частина цього наукового доробку опублікована на сторінках «Военно-медицинского журнала» (далі «ВМЖ») – провідного фахового періодичного видання. Журналу належить велика заслуга у формуванні єдиних поглядів на систему медичних заходів у військах. Ці матеріали слід розглядати як більш оперативний спосіб оприлюднення результатів наукового пошуку порівняно з монографіями чи дисертаціями. Охоплюючи практично весь спектр цієї теми, статті й повідомлення у «ВМЖ» дають загальне уявлення про особливості й основні тенденції функціонування військової медицини в 1941 – 1945 рр.

За минулі роки побачило світ кілька сотень публікацій, через призму яких ретранслявалися в широкий читацький загал і науковий простір напрацювання фахівців. У них віддзеркалювалися визначальні тенденції історієписання в тематичному сегменті, пов'язаному з функціонуванням санітарно-медичних служб радянських Збройних сил. Відсутність історіографічного аналізу цього масиву періодики обумовлює доцільність цього дослідження.

У роки Великої Вітчизняної війни на сторінках журналу були чітко сформульовані найважливіші завдання, які належало виконувати військово-медичній службі: своєчасний збір, винесення та вивезення поранених під час відступу Червоної армії, їхнє ефективне лікування, організація медичного забезпечення спочатку оборонних, а згодом і наступальних операцій радянських військ. На шпальтах видання в той час публікували свої статті як діячі медичної науки, так і автори без будь-яких наукових ступенів і вчених звань: від медичних сестер до керівників медичних служб, які очолював керівник Головного військово-санітарного управління Червоної армії академік Є. Смирнов. Автори публікацій активно відстоювали втілення в життя радянської військово-польової доктрини, яка остаточно сформувалася лише в 1942 р., особливо у визначенні принципів евакуації поранених і хворих за призначенням.

У ході аналізу низки публікацій виявлено один із пріоритетних напрямів у розробці системи медичного забезпечення – маневрування засобами медичної служби в лікувально-евакуаційній сфері. Цій проблемі присвячено низку наукових статей Є. Смирнова, А. Георгієвського, Г. Федорова, М. Завалішина, М. Полякова, які пропонували новаторські ідеї та засоби розв'язання проблем, що супроводжували роботу медичних служб Червоної армії впродовж війни [71; 74; 75; 76; 19; 20; 21; 22; 78; 34; 36; 64]. Зокрема, М. Поляков наголошував на необхідності зміни застарілих поглядів на санітарно-тактичні положення, які в 1941 р. значною мірою базувалися ще на досвіді Першої світової та радянсько-фінляндської воєн [64, 39]. Одним із результатів такого пошуку стало впровадження шпиталів для легкопоранених. Автори статей «ВМЖ» взяли активну участь в обговоренні цього питання, що вилилося в низку публікацій, у яких дослідники намагалися науково обґрунтувати доцільність створення таких закладів. Помітний внесок у вивчення та впровадження цього виду

лікувальних установ зробили В. Горіневська та Е. Липський [57; 28; 29; 30]. Бурхливі дискусії розгорнулися довкола визначення ролі та місця Окремої роти медичного підсилення, у яких на сторінках журналу активну участь узяли А. Георгієвський, Є. Смирнов і Ф. Бадайлов [22; 74; 6]. До них у кінці 1945 р. приєднався й В. Шустов [84]. У роки війни не існувало єдиної думки щодо штату та обсягів шпитальної бази. Знаковою в цьому аспекті може бути стаття Є. Смирнова в № 5 – 6 журналу за 1943 р., у якій обстоювалася необхідність її збільшення [74].

Серед загального комплексу проблем у системі медичного забезпечення на той час чільне місце посідали питання військової хірургії, терапії та епідеміології. Досліджуючи публікації цього корпусу, можна констатувати, що в зазначений період спостерігалася відносно слабка наукова розробка нехірургічної тематики. Свідченням цього є вихід критичної статті С. Герзона наприкінці 1941 р., у якій ідеться про надмірне захоплення науковців, дописувачів «ВМЖ», хірургічною проблематикою [24]. Однак це не зменшувало важливості проблем військово-польової терапії, яка, за словами М. Вовсі та Є. Смирнова, мала всі підстави аби стати самостійною галуззю військової медицини, і потребувала окремих наукових зусиль [16; 17]. Зважаючи на це, не менш актуальною стала проблема синхронізації дій хірургів і терапевтів, потребу якої на шпальтах видання обстоювали такі вчені, як Є. Смирнов, М. Завалішин, П. Купріянов та ін. [75; 34; 56].

Незважаючи на підвищену увагу до проблем військової хірургії, вона все ж потребувала нових рішень з урахуванням умов війни, до яких медична служба виявилася не готовою. Так, заступник головного хірурга РСЧА С. Гирголав наприкінці 1942 р., підбиваючи підсумок діяльності військових хірургів, зазначав: «Головне досягнення військово-польової хірургії за цей час – її чітко окреслені контури. Тепер нашим лікарям достеменно зрозумілі і її завдання, і умови хірургічної роботи в діючій армії» [25, 11]. Доволі актуальними на всіх етапах війни лишалися проблеми анаеробної та газової інфекції, первинної обробки ран, на яких у своїх виступах наголошували С. Банайтіс, І. Горбунов, Т. Ар'єв [2; 7; 27].

Не менш важливий сегмент у дослідженнях 1941 – 1945 рр. охоплювало питання протиепідемічного захисту та санітарно-гігієнічного забезпечення, які мали свої особливості. Зокрема, на початок війни військові епідеміологи залишалися не зорієнтованими у своїх завданнях. Керівник ГВСУ Червоної армії Є. Смирнов на сторінках «ВМЖ» висловлював стурбованість із приводу інертності цих органів у перші півроку війни [71, 3]. Згодом ці недоліки були усунуті. Масова евакуація з прифронтових зон на схід спричинила появу нових інфекційних осередків. Військові епідеміологи вжили адекватних заходів, спрямованих на їхню локалізацію. Профілактиці інфекційних хвороб та епідеміологічній розвідці присвячено статті Т. Болдирєва, І. Юніна, М. Земскова та інших авторів [9; 10; 44; 45; 37]. Досить активно проблема протиепідемічного захисту обговорювалася в 1943 – 1944 рр., коли радянські війська почали визволяти окуповані гітлерівцями території. Яскравим прикладом тут може слугувати підбиття підсумків роботи епідеміологів Ленінградського фронту [5; 14]. Однак, як і раніше, головний акцент було зроблено

на загальній характеристиці епідеміологічного стану та профілактичних заходах. Виявлення причин і наслідків утворення інфекційних осередків та їхній вплив на боєздатність армій лишилися без глибокого опрацювання, оскільки дослідники не були забезпечені достатньою кількістю статистичних даних. До основних проблем, які студіювалися на той час у сфері санітарно-гігієнічного забезпечення, слід зарахувати розширення та вдосконалення не адаптованої до умов війни методологічної бази військових гігієністів [52; 53; 54; 55; 61; 62].

Повертаючись до публікацій, присвячених медичному забезпеченню Ленінградського фронту, що вийшли окремою серією в березні – травні 1944 р., варто зауважити, що в радянській історіографії статті стали одним із перших комплексних досліджень, які охоплювали фактично всі аспекти діяльності військових медиків Ленінградського та Волховського фронтів. Ленінградський фронт першим отримав ґрунтовне та комплексне висвітлення медичного забезпечення бойових дій у наукових публікаціях фахівців, які розкривали закономірності перебігу різного роду хвороб, поранень, давали періодизацію медичного забезпечення блокадного Ленінграда тощо. У цих статтях містилося багато емпіричного матеріалу, що ілюстрував досвід медиків фронту. Це вигідно відрізняло їх від публікацій, присвячених подіям на інших фронтах. Вагомий внесок у розробку цієї теми зробили Д. Верховський, С. Багдасар'ян, В. Павловський, А. Гукасян, Ф. Медяник, С. Шубин, М. Шрайбер, С. Вісковський, П. Купріянов, Є. Гельштейн та інші дослідники [13; 32; 63; 60; 82; 83].

Утім, публікації 1941 – 1945 рр. ще не були в повному розумінні повноцінними історичними дослідженнями, здебільшого мали методично-інструктивний та практичний характер. Водночас уже під час війни Є. Смирнов, П. Абрамов, М. Поляков, М. Завалішин, Д. Верховський, С. Багдасар'ян та інші фахівці прагнули підбити перші підсумки та систематизувати накопичений досвід медичного забезпечення в межах бойових операцій [1; 64; 34; 74; 75]. Однак недостатня кількість статистичних даних зумовила появу занадто загальних положень і тверджень, що стало на заваді ґрунтовним висновкам. Ще однією характерною особливістю значної частини досліджень цього періоду була тенденційність викладу матеріалу, відсутність критичних оцінок і точних причин невдач, замовчування негативних фактів і явищ, домінування ідеологічного компонента трактування тогочасних подій на догоду тогочасному керівництву країни.

Аналізуючи далі науковий доробок на шпальтах досліджуваного нами видання, варто зауважити, що перше повоєнне десятиліття характеризується помітним зменшенням кількості публікацій, присвячених питанням медичного забезпечення Червоної армії в роки Великої Вітчизняної війни. Завершення бойових дій створило можливість для наукового осмислення всього комплексу проблем військової медицини й узагальнення накопиченого досвіду. Так, у статтях М. Вовсі, М. Карпова та О. Кобзєва йшлося про загальні досягнення військової медичної служби Червоної армії, здебільшого в частині окремих медичних ланок, зокрема протиепідемічного захисту [17; 48; 49; 50]. На сторінках журналу тривали дискусії щодо раціонального розв'язання тактичних питань. Наприклад, М. Завалішин та Д. Шогам по-різному

тракували проблему визначення оптимальної кількості етапів медичної евакуації [35; 81].

Починаючи з першої половини 60-х і до першої половин 80-х рр. ХХ ст. на сторінках журналу знову спостерігалось підвищення інтересу до проблем військової медицини Збройних сил у роки війни. Значна кількість публікацій містить інформацію про організаційні засади діяльності медичної служби РСЧА, тактику та маневрування медичними засобами, стан шпитальних баз на рівні «армія – фронт» та їхнє забезпечення ліжками. Статті були позначені залученням архівних матеріалів, що перепліталися з особистим досвідом авторів, які були учасниками бойових дій і на практиці знали стан справ на фронті та в тилу. Серед значного доробку вчених тут варто згадати статті О. Лобастова, І. Біспена, А. Георгієвського, Я. Капилевича, Б. Потулова, Є. Смирнова та ін. [8; 58; 59; 18; 46; 72; 73]. Однак, незважаючи на спільність досліджуваної теми, автори мали різні погляди на причини такого перевантаження фонду ліжко-місць, хоча й визнавали головною з них несподіваний напад на СРСР. На цьому етапі часопис уперше почав ознайомлювати читачів із медичним забезпеченням воїнів під час Московської, Смоленської та Сталінградської битв, оборони Севастополя, ґрунтовний аналіз якого містився у працях О. Іванова, М. Вишневського, А. Георгієвського, Б. Угрюмова, М. Іванова, О. Григор'єва, І. Брагіна М. Гурвича, П. Сафронова, О. Хмирова та ін. [38; 15; 23; 77; 43; 33; 68; 79; 31].

Великий блок публікацій становили статті, у яких розглядалася діяльність медичної служби окремих фронтів. У матеріалах Я. Капилевича, А. Бурназяна, М. Яковлева та інших висвітлювалися не тільки досягнення, а й труднощі, недоліки і втрати, яких зазнали військові медики в ході бойових операцій [46; 11; 12; 85; 86]. У 70-х рр. ХХ ст. з'явилася низка публікацій, присвячених окремим періодам війни чи фронтовим і стратегічним операціям Червоної армії. Зокрема, чітко простежувалася тенденція на сторінках видавництва до узагальнення досвіду медичного забезпечення на завершальній фазі війни. Пріоритетними на той час були берлінський, віденський та будапештський напрями. Найвагомішими в цьому аспекті стали напрацювання Є. Смирнова, О. Яковлева, Р. Григор'єва, М. Шматікова, В. Колодкіна, А. Бурназяна, М. Семиколєнних та О. Лобастова [72; 73; 85; 86; 80; 51; 69; 70; 58; 59]. Водночас деякі публікації 60-х – 70-х рр. ХХ ст. мають локальний чи фрагментарний характер, проте кількість залученого емпіричного матеріалу порівняно з попередніми історіографічними етапами значно зросла, що послужило підставою для більш зважених та аргументованих узагальнень і теоретичних рекомендацій.

У повоєнні десятиліття суттєво розширився спектр проблем військової медицини, які студіювалися на шпальтах видання. У центр наукових студій переміщуються питання медичного забезпечення повітряних і морських операцій. Цим проблемам присвячені повідомлення М. Рудного, Е. Іванова, Б. Капутіна, О. Бабійчука [65; 66; 67; 39; 40; 41; 42; 47; 3; 4].

(Продовження в черговому випуску «ВІМ»)

Джерела та література:

1. *Абрамов П.В. Санитарное обеспечение Ростовской операции Красной армии (Ноябрь 1941 г.) / П.В. Абрамов // Военно-санитарное дело. – 1941. – № 12. – С. 41 – 49.*
2. *Арьев Т.Я. Некоторые вопросы работы хирурга в войсковом, армейском и фронтовом районах / Т.Я. Арьев // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 7. – С. 27 – 38.*
3. *Бабийчук А.Н. Военные авиационные медики в боях за Северный Кавказ и Крым в 1943 – 1944 гг. / А.Н. Бабийчук // Военно-медицинский журнал. – 1965. – № 5. – С. 12 – 16.*
4. *Бабийчук А.Н. Медицинское обеспечение Военно-Воздушных Сил в годы войны / А.Н. Бабийчук // Военно-медицинский журнал. – 1970. – № 5. – С. 38 – 42.*
5. *Багдасарьян С.М. Военная медицина на Ленинградском фронте / С.М. Багдасарьян // Военно-медицинский журнал. – 1944. – № 3 – 4. – С. 3 – 7.*
6. *Байдалов Ф.Т. Организация специальной помощи раненым в голову в период Бугско-Висленской наступательной операции / Ф.Т. Бадайлов // Военно-медицинский журнал. – 1946. – № 6. – С. 29 – 32.*
7. *Банайтис С.И. Конференция хирургов N-ского фронта / С.И. Банайтис // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 1 – 2. – С. 55 – 58.*
8. *Биспен И.И. О медицинском обеспечении войск в битве на Волге / И.И. Биспен, Ф.В. Сатрапинский, Л.Л. Брызгалова // Военно-медицинский журнал. – 1963. – № 2. – С. 84 – 87.*
9. *Болдырев Т.Е. Основные условия успеха противоэпидемической работы в наступающих войсках / Т.Е. Болдырев // Военно-медицинский журнал. – 1944. – № 6. – С. 25 – 34.*
10. *Болдырев Т.Е. Профилактика острых желудочно-кишечных заболеваний в войсках весной и летом / Т.Е. Болдырев // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 3. – С. 32 – 40.*
11. *Бурназян А.И. Деятельность медицинской службы в наступательных операциях 1-го Прибалтийского фронта в 1943 – 1944 годах / А.И. Бурназян // Военно-медицинский журнал. – 1975. – № 5. – С. 42 – 48.*
12. *Бурназян А.И. Медицинская служба 1-го Прибалтийского фронта на заключительном этапе войны / А.И. Бурназян // Военно-медицинский журнал. – 1970. – № 5. – С. 43 – 46.*
13. *Верховский Д.Н. Медицинское обеспечение войск Ленинградского фронта / Д.Н. Верховский // Военно-медицинский журнал. – 1944. – № 3 – 4. – С. 8 – 16.*
14. *Висковский С.В. Противоэпидемическое обеспечение войск в условиях Ленинградского фронта / С.В. Висковский // Военно-медицинский журнал. – 1944. – № 3 – 4. – С. 36 – 42.*
15. *Вишневский Н.А. Военные медики в битве под Москвой / Н.А. Вишневский // Военно-медицинский журнал. – 1974. – № 12. – С. 18 – 22.;*

16. Вовси М.С. Некоторые вопросы военно-полевой терапии / М.С. Вовси // Военно-санитарное дело. – 1941. – № 12. – С. 12 – 16.
17. Вовси М.С. О терапевтической помощи в Красной армии за годы Отечественной войны / М.С. Вовси // Военно-медицинский журнал. – 1945. – № 6. – С. 3 – 7.
18. Георгиевский А.С. Великая Отечественная война 1945 – 1945 гг. и развитие организационных основ советской военной медицины / А.С. Георгиевский, Н.Г. Иванов, О.С. Лобастов // Военно-медицинский журнал. – 1965. – № 5. – С. 22 – 30.
19. Георгиевский А.С. Несколько слов о санитарном маневре в ходе боя / А.С. Георгиевский // Военно-санитарное дело. – 1943. – № 11 – 12. – С. 36 – 39.
20. Георгиевский А.С. О первой медицинской помощи на поле боя зимой / А.С. Георгиевский // Военно-санитарное дело. – 1941. – № 10. – С. 5 – 11.
21. Георгиевский А.С. Опыт организации санитарного обеспечения наступления стрелковой дивизии на узком фронте / А.С. Георгиевский, С.И. Тарханов // Военно-санитарное дело. – 1943. – № 10. – С. 33 – 40.
22. Георгиевский А.С. Отдельная рота медицинского усиления / А.С. Георгиевский // Военно-медицинский журнал. – 1944. – № 7 – 8. – С. 45 – 51.
23. Георгиевский А.С. Первый опыт организации медицинского обеспечения контрнаступательных операций в Великой Отечественной войне (К 20-летию битвы под Москвой) / А.С. Георгиевский, Н.А. Вишневский // Военно-медицинский журнал. – 1961. – № 12. – С. 54 – 61.
24. Герзон С.Л. О перестройке медицинских журналов / С.Л. Герзон // Военно-санитарное дело. – 1941. – № 10. – С. 60 – 64.
25. Гирголав С.С. Год работы хирургов на фронте / С.С. Гирголав // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 7. – С. 11 – 14.
26. Гладких П.Ф. Очерки истории отечественной военной медицины. Служба здоровья в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг. / П.Ф. Гладких, А.Е. Локтев. – СПб., 2005. – 720 с.
27. Горбунов И. Третья научная конференция врачей-хирургов Ленинградского фронта / И. Горбунов // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 8. – С. 46 – 48.
28. Гориневская В.В. Госпитали для легкораненых в армейском и фронтовом тылу / В.В. Гориневская // Военно-санитарное дело. – 1941. – № 11. – С. 9 – 12.
29. Гориневская В.В. Комплексное лечение в госпиталях для легкораненых / В.В. Гориневская // Военно-медицинский журнал. – 1944. – № 6. – С. 4 – 12.
30. Гориневская В.В. О недочетах в постановке лечебной физкультуры в эвакуогоспиталях / В.В. Гориневская // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 1 – 2. – С. 19 – 23.
31. Григорьев А.Н. Медицинская служба в Сталинградской битве / А.Н. Григорьев // Военно-медицинский журнал. – 1968. – № 1. – С. 19 – 24.
32. Гукасян А.Г. Терапевтическая помощь в полевых лечебных учреждениях во время боевых операций / А.Г. Гукасян // Военно-медицинский журнал. – 1944. – № 3 – 4. – С. 85 – 89.

33. Гурвич М.М. Организация медицинского обеспечения советских войск в битве под Москвой (К 30-летию разгрома немецко-фашистских войск под Москвой) / М.М. Гурвич // Военно-медицинский журнал. – 1971. – № 12. – С. 10 – 16.
34. Завалишин Н.И. Военная медицина в Отечественную войну / Н.И. Завалишин // Военно-медицинский журнал. – 1944. – № 11 – 12. – С. 6 – 11.
35. Завалишин Н.И. Контрольно-эвакуационный госпиталь (КЭГ) / Н.И. Завалишин // Военно-медицинский журнал. – 1945. – № 12. – С. 33 – 38.
36. Завалишин Н.И. Медицинский распределительный пост как орган управления эвакуацией / Н.И. Завалишин // Военно-медицинский журнал. – 1945. – № 1 – 2. – С. 38 – 46.
37. Земсков М.В. Некоторые особенности противозидемического обеспечения действующей армии / М.В. Земсков // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 9. – С. 37 – 42.
38. Иванов А.П. Медицинская служба войск Советской Армии в обороне Севастополя (К 20-летию со дня начала обороны города в Великой Отечественной войне) / А.П. Иванов // Военно-медицинский журнал. – 1961. – № 11. – С. 82 – 87.
39. Иванов Е.М. Вклад медиков Военно-Морского Флота в победу над врагом / Е.М. Иванов // Военно-медицинский журнал. – 1970. – № 5. – С. 33 – 38.
40. Иванов Е.М. Некоторые вопросы медицинского обеспечения военно-морского флота в Великую Отечественную войну / Е.М. Иванов // Военно-медицинский журнал. – 1975. – № 4. – С. 24 – 28.
41. Иванов Е.М. О медицинском обеспечении боевых действий КБФ при разгроме немецко-фашистских войск под Ленинградом / Е.М. Иванов, Г.М. Антипин // Военно-медицинский журнал. – 1964. – № 3. – С. 84 – 86.
42. Иванов Е.М. Флотские медики в период Великой Отечественной войны / Е.М. Иванов, А.С. Крупин // Военно-медицинский журнал. – 1965. – № 5. – С. 7 – 12.
43. Иванов Н.Г. О медицинском обеспечении войск в битве под Ленинградом / Н.Г. Иванов, Я.Б. Капилевич // Военно-медицинский журнал. – 1964. – № 2. – С. 88 – 90.
44. Ионин И.Д. Ближайшие задачи противозидемической службы Красной Армии / И.Д. Ионин // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 1 – 2. – С. 24 – 27.
45. Ионин И.Д. Профилактика и терапия бациллярной дизентерии / И.Д. Ионин // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 4 – 5. – С. 46 – 55.
46. Капилевич Я.Б. Некоторые вопросы организации медицинского обеспечения войск 2-го и 3-го Украинских фронтов в Будапештской операции (К 20-летию разгрома немецко-фашистских войск в Венгрии и освобождения Будапешта) / Я.Б. Капилевич, Б.М. Потулов // Военно-медицинский журнал. – 1965. – № 2. – С. 9 – 16.
47. Капутин Б.И. Опыт медицинского обеспечения воздушнодесантных войск в годы Великой Отечественной войны / Б.И. Капутин // Военно-медицинский журнал. – 1970. – № 9. – С. 80 – 84.
48. Карпов М.К. Организация противозидемической защиты войск при осаде Данцига / М.К. Карпов // Военно-медицинский журнал. – 1946. – № 9. – С. 24 – 32.

49. Карпов М.К. Противоэпидемическое обеспечение наступательных операций в Прибалтике / М.К. Карпов // Военно-медицинский журнал. – 1945. – № 6. – С. 16 – 21.
50. Кобзев А.Ф. Организация противоэпидемического барьера во внутреннем районе страны / А.Ф. Кобзев // Военно-медицинский журнал. – 1945. – № 7 – 8. – С. 23 – 28.
51. Колодкин В.А. Медицинская служба 65-й армии в годы Великой Отечественной войны / В.А. Колодкин // Военно-медицинский журнал. – 1975. – № 3. – С. 78 – 81.
52. Кротков Ф.Г. Водоснабжение войск в полевой обстановке / Ф.Г. Кротков // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 3. – С. 41 – 46.
53. Кротков Ф.Г. Военная гигиена в Отечественную войну / Ф.Г. Кротков // Военно-медицинский журнал. – 1945. – № 1 – 2. – С. 47 – 52.
54. Кротков Ф.Г. Гигиена питания войск по опыту Великой Отечественной войны / Ф.Г. Кротков // Военно-медицинский журнал. – 1945. – № 3. – С. 45 – 53.
55. Кротков Ф.Г. Предупреждение обморожений в войсках / Ф.Г. Кротков // Военно-санитарное дело. – 1943. – № 11 – 12. – С. 61 – 67.
56. Куприянов П.А. Некоторые вопросы организации хирургической помощи на Ленинградском фронте / П.А. Куприянов // Военно-медицинский журнал. – 1944. – № 3 – 4. – С. 17 – 25.
57. Липский Э.Б. Принципы работы фронтового госпиталя для легкораненых / Э.Б. Липский // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 3. – С. 23 – 29.
58. Лобастов О.С. Организация медицинского обеспечения войск в битве за Берлин / О.С. Лобастов // Военно-медицинский журнал. – 1975. – № 5. – С. 48 – 54.
59. Лобастов О.С. Основные черты организации медицинского обеспечения Берлинской операции (К 20-летию разгрома немецко-фашистских войск под Берлином) / О.С. Лобастов // Военно-медицинский журнал. – 1965. – № 4. – С. 10 – 16.
60. Медяник Ф.П. Батальонный медицинский пункт во время боевой операции / Ф.П. Медяник // Военно-медицинский журнал. – 1944. – № 5. – С. 47 – 49.
61. Мусабеков Ю.С. Оксидо-иодометрический метод определения калорийности пищи / Ю.С. Мусабеков // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 3. – С. 52 – 53.
62. Киченко М.Г. Ускорение и упрощение стандартного метода определения Coli-титра воды / М.Г. Киченко // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 3. – С. 53 – 55.
63. Павловский В.Н. Медицинское обеспечение наступательных операций армии / В.Н. Павловский // Военно-медицинский журнал. – 1944. – № 3 – 4. – С. 54 – 69.
64. Поляков Н.А. Санитарное обеспечение ударной армии при наступлении / Н.А. Поляков // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 4 – 5. – С. 33 – 40.
65. Рудный Н.М. Медицинское обеспечение Военно-воздушных сил в Великую Отечественную войну / Н.М. Рудный // Военно-медицинский журнал. – 1975. – № 4. – С. 28 – 31.
66. Рудный Н.М. Опыт медицинского обеспечения Военно-воздушных сил в великую Отечественную войну / Н.М. Рудный // Военно-медицинский журнал. – 1980. – № 5. – С. 34 – 37.

67. Рудный Н.М. Организация медицинского обеспечения Военно-воздушных сил в Великую Отечественную войну / Н.М. Рудный // Военно-медицинский журнал. – 1985. – № 5. – С. 20 – 25.
68. Сафронов П.Н. К 30-летию прорыва блокады Ленинграда / П.Н. Сафронов, В.В. Тимофеев // Военно-медицинский журнал. – 1973. – № 2. – С. 10 – 13.
69. Семиколенных Н.В. Медицинское обеспечение 10-го гвардейского танкового корпуса в Висло-Одерской операции / Н.В. Семиколенных // Военно-медицинский журнал. – 1972. – № 5. – С. 89 – 92.
70. Семиколенных Н.В. Медицинское обеспечение 6-го и 7-го гвардейских танковых корпусов в Берлинской операции / Н.В. Семиколенных // Военно-медицинский журнал. – 1974. – № 5. – С. 15 – 19.
71. Смирнов Е.И. Задачи санитарной службы на новом этапе Великой отечественной войны / Е.И. Смирнов // Военно-санитарное дело. – 1941. – № 12. – С. 1 – 4.
72. Смирнов Е.И. Медицинское обеспечение войск в Висло-Одерской операции / Е.И. Смирнов // Военно-медицинский журнал. – 1975. – № 5. – С. 35 – 41.
73. Смирнов Е.И. Некоторые уроки опыта медицинского обеспечения боевых действий войск (К 25-летию победы в Великой Отечественной войне) / Е.И. Смирнов // Военно-медицинский журнал. – 1970. – № 5. – С. 7 – 14.
74. Смирнов Е.И. О некоторых организационных вопросах полевой санитарной службы / Е.И. Смирнов // Военно-санитарное дело. – 1943. – № 5 – 6. – С. 3 – 8.
75. Смирнов Е.И. Роль санитарной службы в Великой Отечественной войне / Е.И. Смирнов // Военно-санитарное дело. – 1941. – № 11. – С. 1 – 5
76. Смирнов Е.И. Роль врача-терапевта в полевой санитарной службе / Е.И. Смирнов // Военно-санитарное дело. – 1941. – № 8. – С. 7 – 14.
77. Угрюмов Б.Л. Медицинская помощь советским воинам в боях под Москвой / Б.Л. Угрюмов // Военно-медицинский журнал. – 1966. – № 11. – С. 8 – 10.
78. Федоров Г.П. Некоторые вопросы из опыта работы полевого эвакуационного пункта по медицинскому обеспечению армейской наступательной операции / Г.П. Федоров // Военно-санитарное дело. – 1942. – № 10. – С. 45 – 52.
79. Хмыров А.Б. Медицинское обеспечение войск в Смоленском оборонительном сражении 1941 г. / А.Б. Хмыров // Военно-медицинский журнал. – 1971. – № 11. – С. 84 – 89.
80. Шматиков М.Д. Медицинская служба 10-й гвардейской армии на завершающем этапе Великой Отечественной войны / М.Д. Шматиков // Военно-медицинский журнал. – 1975. – № 5. – С. 64 – 67.
81. Шогам Д.Н. О Лечебно-эвакуационном обслуживании контуженных в армейском районе / Д.Н. Шогам // Военно-медицинский журнал. – 1946. – № 12. – С. 8 – 15.
82. Шрайбер М.И. Хирургическое обеспечение двух армейских наступательных операций / М.И. Шрайбер // Военно-медицинский журнал. – 1944. – № 3 – 4. – С. 70 – 75.
83. Шубин С.Т. Санитарная служба Н-ского стрелкового полка в наступательной операции / С.Т. Шубин // Военно-медицинский журнал. – 1944. – № 5. – С. 36 – 39.

84. Шустов В.Н. Об отдельной роте медицинского усиления / В.Н. Шустов // Военно-медицинский журнал. – 1945. – № 12. – С. 38 – 41.
85. Яковлев А.В. Медицинское обеспечение войск 3-го Украинского фронта в Будапештской операции / А.В. Яковлев // Военно-медицинский журнал. – 1975. – № 4. – С. 63 – 66.
86. Яковлев Н.А. Опыт медицинского обеспечения войск 2-го Белорусского фронта в Восточно-Померанской наступательной операции / Н.А. Яковлев, Р.Н. Григорьев // Военно-медицинский журнал. – 1975. – № 5. – С. 55 – 59.

© **Владимир СИРОПОЛ**

ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМ МЕДИЦИНСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОВЕТСКИХ ВОЙСК В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ (1941 – 1945 гг.)

Систематизированы основные публикации, вышедшие на страницах «Военно-медицинского журнала», посвященные проблематике медицинского обеспечения за время функционирования журнала с 1941 до 2012 гг. Проанализированы научные дискуссии ученых на страницах журнала; прослежена эволюция взглядов в пределах проблем советской военной медицины 1941 – 1945 гг.; определены наиболее приоритетные направления в исследованиях на страницах издания; прослежено тенденции развития советской и современной историографии на страницах «Военно-медицинского журнала» на разных этапах его существования.

Ключевые слова: Красная армия, Великая Отечественная война, историография, военная медицина, медицинское обеспечение, «Военно-медицинский журнал», эпидемиология, полевая хирургия, полевая терапия, санитария.

© **Volodymyr SIROPOL**

HISTORIOGRAPHY OF MILITARY MEDICINE PROBLEMS OF SOVIET FORCES DURING THE GREAT PATRIOTIC WAR (1941 – 1945)

The problems highlighted in the journal were of great importance for the development of military medicine historiography during the Great Patriotic war. It is they laid the foundations of the theory of medical provision, which were hereinafter the basic for fundamental researches in the form of theses and monographs. Materials of the authors of publications published in «Military Medical Journal» were characterized by wideness of highlighted problems and are presented with a variety of genre forms. Those were mainly scientific articles, to a lesser extent – fragments of monographs, memoirist works, abstracts notes, letters from the front, conference abstracts etc. Materials published on the pages of the profile periodical edition introduce the

history of military medicine in terms of medical support of the army during World War II, show the process of improvement of medical service forces and means of the Red Army during the war, give an idea of urgent problems, mostly intensively developed by scientists, generalize the multifaceted experience of medical institutions participation in the war.

Scientists' discussions have shown that formatting of Red Army soldiers and officers' medical provision into the complex system of the wounded evacuation had long and complex way that was not always supported by scientists in the terms of theoretical and practical medicine.

The journal had an impact on the improvement of the medical service organizational structure. During the war a significant part of the scientists lots of time paid attention of both professionals and the public to the tactical problems during medical support of during warfare. Analysis of the first work made it possible for us to understand that the greatest number of works had practical character, but scientific works which in general have tried to summarize the first experiment took place, the majority of them still account for the final stage of the Great Patriotic war.

Experience generalization in the organization and tactics of this service was an indispensable condition for the formation of a new branch in Soviet military medicine.

It was found that the postwar period is characterized by reduction in publication activity. After the war the problem of beds providing in military hospitals became the most attractive problem from a scientific point of view. This question was particularly actively discussed in the 1960 – 70s. Changing the main leaders of the Soviet state in the mid-1980s also led to the beginning of changes in the history of military medicine – among scientists the problem of sanitary losses begins to take center stage. Although Party line is still of great importance to the formation of the problematic sphere in terms of military medicine. For example, it is about the influence of the Communist Party on the activities of hospitals. In fact, a new stage in Soviet historiography begins, that qualitatively in a new way began with the collapse of the USSR, in which scientists are trying in a new way to look at the problem of medical care with the involvement of new methodological tools. The problem of highly specialized care, the problems of medical education – is the next thing that scientists of the late 1980s pay attention to. These aspects were more objectively highlighted in the 1990s. Materials with the involvement of disclosed documents enable researchers to come to a better definition of the sanitary losses number. Some soviet scientists' statements of 1960s – 1970s are undetermined.

Keywords: *Red Army, soviet Armed forces, Great Patriotic war, historiography, military medicine, medical care, "Military medical journal", epidemiology, surgery, therapy field, sanitation.*